

(Ne)pouzdanost pripovjedača u Loliti Vladimira Nabokova

Grlica, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:906869>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-31**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Ana Grlica

(Ne)pouzdanost pripovjedača u *Loliti*

Vladimira Nabokova

(Završni rad)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Ana Grlica

Matični broj: 0009070876

(Ne)pouzdanost pripovjedača u *Loliti*

Vladimira Nabokova

Završni rad

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost (jednopedmetni)

Mentor: doc. dr. sc. Dejan Durić

Rijeka, rujan 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova (Ne)pouzdanost pripovjedača u *Loliti* Vladimira Nabokova izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Dejana Durića.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen sam način citirala i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Ana Grlica

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Pripovjedač	7
2.1. Tipologija pripovjedača	7
2.2. Kategorizacija pripovjedača.....	8
2.3. Implicitni autor	9
2.4. Pripovijedanje u prvom i trećem licu	10
2.4.1. Pripovjedno <i>ja</i> i doživljajno <i>ja</i>	11
2.5. Vrijeme pripovijedanja.....	11
4. Pripovjedači u <i>Loliti</i>	14
4.1. John Ray	15
4.2. Humbert Humbert	17
5. (Ne)pouzdanost Humberta Humberta	20
5.1. Humbertovo sjećanje.....	20
5.2. Humbertovo mentalno stanje	21
5.3. Humbertov problematičan sustav vrijednosti	24
5.4. Humbertovo dodvoravanje čitatelju.....	27
5.4.1. Obraćanje čitatelju i poroti.....	28
5.4.2. Govorenje o sebi u trećem licu	29
6. Zaključak	31
Sažetak.....	33
Literatura	34

1. Uvod

Roman *Lolita* književno je djelo napisano izvorno na engleskome jeziku i tiskano 1955. godine u Francuskoj. U Sjedinjenim Američkim Državama je *Lolita* tiskana tek tri godine nakon. Autor romana, Vladimir Nabokov, je u pogovoru američkom izdanju iz 1958. godine napisao kako je *Lolita* nastajala kroz duži vremenski period (Nabokov, 1998: 336-337). Kasnije je roman sam autor preveo na ruski jezik.

U kontekstu svjetske književnosti, *Lolitu* se smatra romanom na razmeđu modernizma i postmodernizma. Prema Solaru roman *Lolita* sadrži elemente modernizma i postmodernizma (Solar, 1997: 38-39). Pripovjedači u modernizmu najčešće su nepouzđani i subjektivni, a pripovijedanje koje iznose u prvome licu ovisi o njihovom stanju svijesti. Tijekom rada pokazat će se da Humbert kao glavni pripovjedač u romanu ima ove navedene značajke modernističkog pripovjedača. Od ostalih elemenata po kojima bi *Lolita* bila modernistički roman, kao važniji, može se navesti struktura djela. Postmodernizam je u *Loliti* vidljiv kroz neke metafikcionalne postupke. Nabokov ovim romanom parodira druge žanrovske obrasce, ponajviše romantičarske i detektivske, što je karakteristika postmodernističke proze. Lomljenje okvira kao metafikcionalni postupak vidljiv je u romanu u trenucima kada pripovjedač prvog stupnja naracije ulazi u drugi stupanj naracije.

Smještanje *Lolite* u okvire svjetske književnosti služi kao uvod u rad koji će se korištenjem metodologija analize, specifikacije i konkretizacije baviti problematikom (ne)pouzđanosti pripovjedača toga romana. Početak rada odnosit će se na teorijsku podlogu o pripovjedaču kao književnom postupku. U tom dijelu bit će definirana tipologija i kategorizacija pripovjedača, spomenut pojam implicitnog autora, objašnjeno pripovijedanje u prvom i trećem licu s naglaskom na distinkciju pripovjednog i doživljajnog *ja* te vrijeme pripovijedanja. Nadalje će, također kao dio teorijske podloge, biti riječi o nepouzđanom pripovjedaču.

Nakon toga će se pomoću teorije analizirati pripovjedači u romanu *Lolita*. Prvo će se analizirati John Ray koji je pripovjedač prvog stupnja naracije, a zatim Humbert Humbert koji svoje pripovijedanje iznosi kao drugi stupanj naracije. S obzirom na to da je prvi stupanj naracije samo okvir drugome koji čini glavni dio romana, središnji dio rada bavit će se Humbertovom nepouzdanošću koja će biti prikazana kroz razne aspekte koji upućuju na nju. U ovome će slučaju to biti pripovjedačevo sjećanje, mentalno stanje, problematičan sustav vrijednosti te dodvoravanje čitatelju koje je ustvari manipuliranje njime.

2. Pripovjedač

Roman, i svaka druga, kraća prozna vrsta, je književno djelo u kojemu se nešto prepričava, odnosno pripovijeda putem pripovjedača. Pripovjedač je književni postupak kojim se kazuje radnja proznih djela, s čijom su se okvirnom definicijom složili književni stručnjaci i kritičari. Grdešić je izdvojila i objedinila one najznačajnije. Ona navodi kako je pripovjedač nositelj kazivanja u pripovjednom tekstu te napominje kako ga Genette imenuje glasom koji govori književni tekst. Nadalje upozorava da je prema Schmidu pripovjedač književni postupak kao i svaki drugi iako ga se često antropomorfiziralo te izjednačavalo s autorom (Grdešić, 2015: 85). Grdešić dalje spominje Barthesa koji je pripovjedača i likove nazvao *papirnim bićima* te upozorio da se autora nikako ne smije zamijeniti s pripovjedačem (Grdešić, 2015: 85). Svoje objedinjavanje Grdešić završava definicijom iz naratološkoga pojmovnika u kojemu se pripovjedača definiran kao *unutartekstualnu govornu poziciju iz koje potječe trenutni pripovjedni diskurz i iz koje se referira na entitete radnje i događaje o kojima je u tom diskurzu riječ (Hühn i dr., 2009: 351)* te zaključuje da je *pripovjedač tekstualna instancija koja posreduje pripovjedni tekst* (Grdešić, 2015: 85-86).

2.1. Tipologija pripovjedača

Peleš je mišljenja da je najpregledniju, ali ipak nedostatnu, tipologiju pripovjedača razradio Stanzel. On u svojoj tipologiji spominje tri osnovne pripovjedne situacije, a to su autorski pripovjedač, pripovjedač kao lik u djelu i personalan pripovjedač (Peleš, 1999: 61-62). Peleš govori, a i sam je Stanzel toga bio svjestan, da se navedene pripovjedne situacije zapravo ne pojavljuju u tako jasno pročišćenom vidu te da su međusobno povezane i mogu prelaziti jedna u drugu (Peleš, 1999: 61,63). Nadalje Peleš ukratko objašnjava Stanzelovu teoriju pripovjedača kroz navedene pripovjedne situacije. *Autorski se pripovjedač*

definira kao pripovjedač koji ne sudjeluje u radnji, nije lik u djelu, a predstavlja se pripovijedanjem u prvom licu jedine (Peleš, 1999: 61). Pripovjedač kao lik u djelu je druga pripovjedna situacija prema Stanzelu u kojoj je pripovjedač jedan od likova koji izravno sudjeluje u radnji te pripovijeda u prvom licu jednine (Peleš, 1999: 61). Personalan, odnosno, kako Peleš kaže, objektivan, je onaj tip pripovjedača koji se javlja u trećem licu jednine, koji ne sudjeluje u radnji, a *dobrim se dijelom povlači na račun glavnoga lika* (Peleš, 1999: 62).

2.2. Kategorizacija pripovjedača

Peleš navodi da je Genetteova kategorizacija pripovjedača temeljena na priči to jest razlikuje pripovjedača po tome je li on izvan priče koju pripovijeda ili je uklopljen u nju (Peleš, 1999: 76). Tako razlikujemo ekstradijegetskog od intradijegetskoga pripovjedača. Ekstradijegetski pripovjedač je onaj koji priča priču u kojoj se on ne nalazi trenutno, dok je intradijegetski pripovjedač onaj koji je uklopljen u priču (Peleš: 1999: 76). Genette tu svoju kategorizaciju dodatno raščlanjuje. Uz dvije spomenute pripovjedne razine, uvodi odnos pripovjedača prema događajima o kojima se priča. Tada se dolazi do heterodijegetskoga pripovjedača koji pripovijeda priču u kojoj on nije lik. Suprotnost takvom pripovjedaču je homodijegetski pripovjedač koji pripovijeda o sebi samome. Uzimajući u obzir ovakvo Genetteovo kategoriziranje pripovjedača, postoje četiri različite vrste pripovjedača gledajući pripovjednu razinu i odnos prema priči (Peleš, 1999: 77-78).

Grdešić pojašnjava postojanje četiriju vrste pripovjedača, koristeći se također Genetteovom kategorizacijom. Kao prvi tip navodi ekstradijegetsko-heterodijegetskoga pripovjedača koji kazuje radnju u kojoj ne sudjeluje (Grdešić, 2015: 96). Peleš za ovakvu vrstu pripovjedača kaže da je izvan priče te da gotovo svi pripovjedači iz doba realističnog romana pripadaju ovom tipu (Peleš, 1999: 77). Ekstradijegetski-homodijegetski je tip pripovjedača, kaže Grdešić, koji

pripovijeda priču u kojoj se on trenutno ne nalazi, ali jest njezin sudionik (Grdešić 2015: 97). Grdešić nadalje pojašnjava da je intradijegetski-heterodijegetski pripovjedač onaj koji jest lik u priči, ali ne i lik priče koju kazuje. Četvrti je tip intradijegetski-homodijegetski pripovjedač koji pripovijeda priču u kojoj i sam sudjeluje (Grdešić 2015: 97).

2.3. Implicitni autor

Kada se govori o pripovjedaču i pripovijedanju u književnosti valja spomenuti termin implicitnog autora koji u književnost uvodi W. Booth. Grdešić prenosi kako je Booth *implicitnog autora zamislio kao autorovo drugo ja koje se onda razlikuje od stvarnog čovjeka, ali i pripovjedača* (Grdešić, 2015: 86). Grdešić zatim spominje Genettea koji se zalagao za samo dvije pripovjedne instancije među kojima nema mjesta Boothovom implicitnom autoru. Tako za Genettea postoje pripovjedač kao instanca na unutartekstualnoj razini i pisac kao instanca na izvantekstualnoj razini. To stajalište Genette potkrepljuje svojom kategorizacijom pripovjedača s kojim bi Boothov implicitni autor bio nespojiv (Grdešić, 2015: 87). Bez obzira na Genetteovo nepriznanje implicitnog autora, on je kao takav zanimljiv u kontekstu ovoga rada zbog svoje spona s nepouzdanim pripovjedačem. Grdešić prenosi kako na to gledaju Booth i Chatman pa kaže: *a njih dvojicu pripovjedač je nepouzdan ako se njegove „vrijednosti“ značajno razilaze s „vrijednostima“ implicitnog autora, odnosno je ako „norma djela“ kojom upravlja implicitni autor na neki način neusklađena ili proturječna pripovjedačevoj prezentaciji.* (Grdešić, 2015: 88). Grdešić zatim spominje Rimmon-Kenan koja, kao i Stanzel, uklanja implicitnog autora iz narativne komunikacije. Rimmon-Kenan tako govori o skupu implicitnih normi umjesto o implicitnom autoru (koji je kod Bootha i Chatmana i dalje bio usko vezan uz stvarnog autora) (Grdešić, 2015: 88). Nadalje Grdešić iznosi kako *sve što saznajemo iz nekog pripovjednog teksta saznajemo od pripovjedača i/ili likova, a*

da o namjeri stvarnog autora možemo samo naslućivati (Grdešić, 2015: 88). Ipak i Rimmon-Kenan, prenosi dalje Grdešić, drži pojam implicitnog autora bitnim kad se govori o nepouzdanom pripovjedaču. Moguću pripovjedačevu nepouzdanost, nekonzistentnost i proturječnost možemo potvrditi tek kada ga usporedimo s pouzdanom, dosljednom i neproturječnom instancijom. Grdešić upozorava da to nikako nije autor već da tu instanciju zamislimo kao skup normi pomoću kojih se može uvidjeti možebitni pripovjedačevi nedostaci (Grdešić, 2015: 89).

2.4. Pripovijedanje u prvom i trećem licu

Romani su najčešće pisani u prvom ili trećem licu jednine što je mnoge teoretičare književnosti navelo na promišljanje o razlikama među njima. Stanzel u svom eseju govori, ponajprije, o diskusiji književnih teoretičara W. Kaysera i W. C. Bootha. Oni su, kako kaže Stanzel, teoriji romana pridonijeli da se pripovjedača, bio on u prvom ili trećem licu, distancira od fizičke osobe kao autora romana (Stanzel, 1992: 179). Glavne razlike između pripovijedanja u prvom i trećem licu Grdešić pojednostavljuje pa kaže kako je *pripovjedač u trećem licu pouzdan i dalek, dok je onaj u prvom licu nepouzdan i blizak* (Grdešić, 2015: 113). Pripovjedač u trećem licu opisuje se kao objektivn i najčešće sveznajući (Grdešić, 2015: 113). No Grdešić nadalje upozorava kako se takav pripovjedač ne mora suzdržavati od interpretacija i prosuđivanja. Shodno tome zaključuje kako je zbog toga teško jednoznačno ustanoviti značajke pripovjedača u trećem licu (Grdešić, 2015: 113-114). Pripovjedaču u prvom licu, prema Grdešić, bliskost komunikacije je najjača strana, kao i privlačenje čitatelja zbog svoje moguće nepouzdanosti. Cilj je takvog pripovjedača uvući čitatelja u priču koju kazuje (Grdešić, 2015: 114).

2.4.1. Pripovjedno *ja* i doživljajno *ja*

Grdešić navodi kako je Leo Spitzer u pripovijedanju u prvom licu uočio postojanje pripovjednog *ja* i doživljajnog *ja* (Grdešić, 2015: 113-115). U Stanzelovom eseju objašnjena je razlika između pripovjednog *ja* i doživljajnog *ja*. Pripovjedno *ja* jest pripovjedač priče dok je doživljajno *ja* junak te priče, odnosno *ja* koje priča i *ja* koje doživljava (Stanzel, 1992: 180). Grdešić, prema Schmidu, o tome zaključuje: *Pripovjedno ja ostaje izvan pripovijedanog svijeta, a unutar njega pojavljuje se isključivo pripovijedano ja, tj. pripovjedačevo „ranije“ ja.* (Grdešić, 2015: 116).

2.5. Vrijeme pripovijedanja

Jedna je od bitnijih odrednica pripovjedača i pripovijedanja vrijeme proteklo od događaja do čina pripovijedanja. Grdešić navodi kako Genette i Rimmon-Kenan razlikuju četiri tipa vremenskih odnosa između priče i pripovijedanja, a to su *naknadna ili kasnija naracija, prethodna ili ranija naracija, istovremena ili simultana naracija i umetnuta ili interpolirana naracija* (Grdešić, 2015: 90-93). Naknadna ili kasnija naracija najčešći je tip naracije koji se može prepoznati po upotrebi prošlog vremena. Ovaj tip naracije razlikuje pripovijedanje u prvom i u trećem licu jednine. Kod pripovijedanja u prvom licu jednine pripovjedači češće preciziraju vremenski interval radnje, dok kod pripovijedanja u trećem licu jednine vremenski interval često nije određen (Grdešić, 2015: 90-91). Drugi je tip prethodna ili ranija naracija koja je pisana najčešće u futuru i odnosi se na pripovijedanje budućih događaja. Ova je vrsta naracije rijetka te se u književnosti najčešće pojavljuje kroz proročanstva i snove. Grdešić nadalje razjašnjava istovremenu ili simultanu naraciju. U ovom se tipu naracije pripovijedanje odvija u prezentu, istovremeno kada i radnja (Grdešić, 2015: 92). Posljednji je tip vremenskog odnosa između priče i pripovijedanja umetnuta ili interpolirana naracija. U ovom tipu naracije između dvaju dijelova

radnje protječe neko vrijeme. Ovaj tip naracije čest je kod epistolarnih romana i romana dnevničke forme (Grdešić, 2015: 93).

Ovakva teorijska podloga prvi je korak u određivanju tipa pripovjedača. Međutim uvijek treba imati na umu da je teorijsko objašnjenje samo temelj i da se pripovjedač najvjerojatnije po nekim stavkama razlikuje od onoga, u čega bismo ga, po teorijskom učenju, svrstali.

3. Nepouzdana pripovjedač

Nepouzdana pripovjedač je onaj koji komentira radnju i/ili likove te upućuje na svoje postojanje i, naravno, onaj koji sudjeluje u radnji jer ima subjektivan stav prema priči. Stanzel u svom eseju govori da nepouzdana pripovjedač u prvom licu može *na temelju svoje pozicije u sferi likova i na temelju svoje fizičke determinirane ličnosti, iz čega proizlazi određena ograničenost njegovog perceptivnog i spoznajnog horizonta, posjedovati samo osobno-subjektivan i time ograničeno valjan nazor o ispričovijedanim događajima.* (Stanzel, 1992: 188).

Način na koji je Grdešić, pozivajući se na prethodno spominjane teoretičare, govorila o statusu implicitnog autora dovodi je do zaključka da je implicitni autor oslobođen ideologije i moralnog sadržaja pripovijedanog djela te da je odgovornost za iste na pripovjedaču i likovima u književnom djelu. Oni su, kao takvi, jedini izvor informacija u pripovjednom tekstu (Grdešić: 2015: 89).

Grdešić navodi tipologiju Rimmon-Kenan prema kojoj se razlikuju tri osnovna izvora pripovjedačeve nepouzdanosti. Prvi je izvor pripovjedačevu *ograničeno znanje*, drugi *osobna upletenost*, a treći *problematičan sustav vrijednosti* (Grdešić, 2015: 119). Kod trećeg izvora nepouzdanosti, *problematičnog sustava vrijednosti*, Grdešić nadodaje opasku. Problem je kod uplitanja moralnih vrijednosti u nepouzdanost taj što one, kako kaže, formalno nemaju direktne veze s pripovjedačevom pouzdanošću te da se pouzdanosti tiče točnost i dosljednost pripovjedačevih informacija (Grdešić, 2015: 121). Ipak na primjeru *Lolite* i Humberta Humberta kao pripovjedača vidjet će se kako *problematičan sustav vrijednosti* u istoj mjeri dokazuje nepouzdanost kao i prva dva izvora.

4. Pripovjedači u *Loliti*

Izuzevši predgovor (kao sastavni dio romana *Lolita*), djelo je pisano iz perspektive glavnog lika Humberta koji, boraveći u zatvoru, piše memoare. Gledajući samo Humberta kao pripovjedača, njegovi se memoari sastoje od dva dijela. Na početku prvoga dijela doznaju se informacije o djetinjstvu glavnoga lika. Humbert prepričava dogodovštine s djevojčicom Annabel koja je, kako autor memoara tvrdi, razlog postojanja Lolite [...] *Lolite ne bi bilo da se nisam jednog davnog ljeta prvi put zaljubio u jednu djevojčicu.* (Nabokov, 1998: 13). Nadalje govori o svojem životu i svojim sklonostima. Spominje svoj brak s Valerijom te raspad istoga. Nakon života u Europi, potaknut smrću tetka iz SAD-a, seli u Novi svijet. Dalje govori o sanatoriju, ekspediciji u Kanadi i općenito o njegovom psihičkom stanju koje će, dakako, biti u kontekstu ovoga rada veoma bitan segment. Nakon različitih spleta okolnosti, Humbert dolazi kao podstanar u kuću Charlotte Haze, gdje, kada vidi Lolitu, odluči ostati. Humbert se ženi Charlottom koja uskoro tragično pogiba. Humbert tada bježi s Lolitom lažući joj kako joj je majka bolesna. U kontekstu ovoga bitno je spomenuti Humbertove laži koje će još naknadno u radu biti spomenute. Nakon toga počinje drugi dio njegove ispovijesti. Život Lolite i Humberta nadalje se odvija u automobilu, od motela do motela kroz godinu dana. Nakon čega su se smjestili u gradić gdje je Lolita upisana u privatnu gimnaziju. Međutim tamo se nisu dugo zadržali te su krenuli na novo putovanje. I tako sve dok se jednom Lolita nije razboljela. Završila je u bolnici, ali je pri kraju izlječenja pobjegla. Otada počinje Humbertova potraga za njom koja traje tri godine. Na kraju, ona se njemu javlja pismom te ga moli za novčanu pomoć. Sve to vrijeme potrage za Lolitom, osim njezinog pronalaska, Humbertu je u glavi bila nakana ubiti čovjeka s kojim je Lolita pobjegla od njega. Humbert dolazi do nje, daje joj novac i nakon što ga je uvjerala da ne želi poći s njim, odlučno odlazi ostvariti svoju nakanu da ubije čovjeka s kojim je pobjegla, čije je ime netom prije saznao od nje. Vođen tom odlučnošću da ubije Quiltyja to i napravi, svjestan da će nakon toga završiti u zatvoru.

Nabokov roman predstavlja čitateljima kao roman s trostrukom strukturom. Najprije pred čitatelje postavlja kratak predgovor. Njegov potpisnik dr. phil. John Ray stoji na početku djela kojim se ovaj rad bavi. Predgovor iznosi spomenuti doktor koji je bio zadužen za objavljivanje memoara zatvorenika Humberta Humberta. Humbertov je odvjetnik postupio po njegovim željama i tako je Humbertova *Lolita ili Ispovijed udovca bijele rase* ugledala svjetlo dana. Nakon predgovora slijedi Humbertova ispovijest ispričana u prvom licu, a koja je razdijeljena na prvi i drugi dio.

Iz prethodno navedenog može se zaključiti kako Nabokovljev roman *Lolita* ima dva stupnja naracije, odnosno dvije dijegetske razine. Prvi stupanj naracije je okvir Johna Raya, koji čini početni dio romana, dok Humbertova ispovijest kao drugi stupanj naracije zauzima ostatak romana. Uzimajući u obzir navedeno, u radu će se detaljnije govoriti o pripovjedaču Humbertu Humbertu.

Oslanjajući se na ranije spomenutu teoriju, ponajprije na Stanzelovu tipologiju i Genetteovu kategorizaciju pripovjedača, zaključit će se o kakvim se vrstama pripovjedača radi te raščlaniti problematika njihove (ne)pouzdanosti. Pritom će se uzeti u obzir postojanje pripovjednog *ja* i doživljajnog *ja*.

4.1. John Ray

John Ray, pripovjedač predgovora, je ekstradijegetski-homodijegetski pripovjedač jer je lik u djelu koji daje komentare o memoarima koje je dobio na obradu. Roman tako započinje predgovorom u kojem se čitateljima daje obavijest da će čitati memoare koje je napisao osuđenik Humbert. John Ray čitateljima “usađuje” mišljenje o Humbertu prije nego što čitatelji steknu svoje vlastito. Predgovor tako stoji kao okvir Humbertovoj naraciji pa se John Ray nameće kao naracija prvog stupnja, a Humbert pripada drugom stupnju naracije. Budući da su

u romanu prisutna dva stupnja naracije te da je Rayev predgovor nadređen Humbertovom pripovijedanju, ovdje je riječ o hipodijegetskoj priči.

John Ray svoje pripovijedanje započinje govoreći kako je dobio u ruke čudan tekst dvostrukog naslova. Humbert je svoje memoare naslovio *Lolita ili Ispovijed udovca bijele rase*. Nadalje John Ray iznosi čitateljima koji je bio njegov zadatak kao urednika i kaže: *Izuzmu li se ispravke očitih pogrešaka i brižljivo uklanjanje nekih tvrdokornih pojedinosti [...] može se smatrati da su ovi značajni zapisi ostali netaknuti*. (Nabokov, 1998: 7-8). Iz predgovora čitatelji saznaju sudbinu likova pa tako prije nego počnu s čitanjem Humbertovih memoara znaju da je Humbert preminuo u zatvoru. U predgovoru je rečeno i da je Lolita preminula, ali je u predgovoru ona oslovljena kao žena Richarda Schillera. Stoga će se do zaključka da je Lolita umrla doći tek pred kraj Humbertove pripovijesti. John Ray nadalje kazuje svoje mišljenje o Humbertu i njegovim memoarima:

Ja nemam namjere da veličam gospodina "H. H.-a". Nema sumnje da je on kukavan, da je nepošten, da može poslužiti kao sjajan primjer moralne nakaze, da su u njemu udružene okrutnost i obijest koje možda svjedoče o veoma dubokoj patnji, ali ne bude naklonost prema njemu. [...] Očajnička iskrenost koja izbija iz njegove ispovijedi nipošto ga ne oslobađa odgovornosti za njegovu đavolsku prepređenost. On nije normalan. On nije džentlmen. Ali, kako čarobno njegove gusle bude u nama nježnu samilost prema Loliti i ne daju nam da ostavimo tu knjigu, iako nam se njen autor gadi. (Nabokov, 1998: 9).

John Ray kao pripovjedač upućuje na bitne značajke Humbertove pripovijesti te čitatelje usmjerava na koji način da interpretiraju djelo: *[...]ali moramo priznati da je kudikamo važnije od njena naučnog značenja i umjetničke vrijednosti njeno moralno djelovanje na ozbiljna čitaoca [...]* (Nabokov, 1998: 10).

Uzme li se u obzir pretpostavka da je Johnu Rayu s namjerom dodijeljena titula *dr.phil.* kako bi se impliciralo na nekoga čije je mišljenje uvaženo i kome možemo vjerovati, čitatelji su tako uvedeni u djelo koje je pred njima i postoji veća mogućnost da će u potpunosti dijeliti mišljenje s kojim su se susreli na početku.

Budući da John Ray svojim pripovijedanjem komentira radnju i Humberta iznoseći subjektivan stav te upućuje na vlastito postojanje, prema Grdešić koja navodi da su upravo to znakovi nepouzdanosti (Grdešić, 2015: 118), zaključuje se da je John Ray nepouzdana pripovjedač.

4.2. Humbert Humbert

Humbert Humbert (u kasnijem tekstu samo Humbert) ekstradijegetski je tip pripovjedača jer je gotovo cijeli roman ispričan iz njegove perspektive, ali s vremenskim odmakom. To znači da Humbert o svojem doživljajnom *ja* pripovijeda s distance. Pripovjedno *ja* je ono koje trenutno pripovijeda, a pripovijeda o doživljajnom *ja* koje je bilo junak priče o kojoj se pripovijeda. Stanzel o tome kaže kako pripovjedno *ja* ima i retrospektivnu i rekreativnu kompetenciju, pod time misleći kako pripovjedač uz to što se sjeća nečega što je prošlo, on tu prošlost ponovno oblikuje u svojoj mašti. Stoga, zaključuje Stanzel, *njegovo pripovijedanje nije usko vezano uz iskustveno-spoznajni horizont doživljajnog ja* (Stanzel, 1992: 189).

Po Stanzelovoj tipologiji pripovjedača, Humbert je pripovjedač kao lik u djelu. Takav se pripovjedač javlja kao lik koji sudjeluje u radnji, a svoje pripovijedanje iznosi u prvom licu.

Na primjeru *Lolite* to izgleda ovako: Humbert koji sjedi u zatvoru piše svoju pripovijest (*Eto vam, dakle, moje pripovijesti!*) (Nabokov, 1998: 334) u kojoj iznosi protekle događaje koje je doživljavalo njegovo doživljajno *ja* (*razgledali*

smo mnoge znamenitosti (Nabokov, 1998: 168), *u nekoliko navrata smo se jedva spasili* (Nabokov, 1998: 179). Uzimajući u obzir spomenutu distinkciju, potvrđuje se da je Humbert ekstradijegetski tip pripovjedača kad se gleda pripovjedna razina. Govoreći o odnosu, odnosno opsegu sudjelovanja u priči, Humbert je homodijegetski pripovjedač jer priča o samome sebi. *Ja sam rastao kao sretno i zdravo dijete [...]* (Nabokov, 1998: 14). Kada homodijegetski pripovjedač pripovijeda vlastitu priču, može se, prema Genetteu, nazivati i autodijegetskim pripovjedačem, kaže Grdešić (Grdešić, 2015: 96).

Na temelju spomenutih činjenica da je pripovjedač lik svoje priče i priča o sebi, dolazi se do zaključka da je Humbert ekstradijegetski-homodijegetski pripovjedač.

U kontekstu je vremenskog odnosa između priče i pripovijedanja u *Loliti* prisutna naknadna ili kasnija naracija. Takva se naracija prepoznaje po upotrebi prošlog vremena. *Lolita* je pisana u prvom licu, i kao što je u teoriji o vremenu pripovijedanja rečeno, kod pripovijedanja u prvom licu češće se precizira vremenski interval radnje. Humbert jest takav tip pripovjedača koji često upućuje na vremensku određenost. Pri početku svoga pripovijedanja Humbert kaže: *Rodio sam se 1910. u Parizu.* (Nabokov, 1998: 14). Tijekom pripovijedanja, s vremena na vrijeme, Humbert precizno spominje vremenske odrednice. Kada pripovijeda o djetinjstvu, spominje zanimljivu slučajnost koja se dogodila njemu i Annabel: *U lipnju iste godine (1919.) doletio je i k njoj i k meni [...]* (Nabokov, 1998: 18). Zatim govori o trajanju njegovog braka s Valerijom: *Tako je to potrajalo od 1935. do 1939. godine.* (Nabokov, 1998: 31). Nadalje spominje događaj zbog kojeg je preselio u SAD: *U ljeto 1939. godine umro je moj tetak [...]* (Nabokov 1998: 32). Na početku drugog dijela svoje ispovijesti iznosi vremenski početak putovanja s Lolitom: *Tada, u kolovozu 1947. godine, počela su naša duga putovanja [...]* (Nabokov, 1998: 157). Potom spominje kako joj je poklonio bicikl: *Na njen četrnaesti rođendan, na prvi dan 1949. godine [...]* (Nabokov, 1998: 216).

Događaj koji vremenski najpreciznije iznosi je dobivanje Lolitinog pisma tri godine nakon što je pobjegla od njega: [...] *tog jutra, 22. rujna 1952. kad sam sišao po poštu* [...] (Nabokov, 1998: 286).

Fiktivna se realnost u *Loliti* možda razlikuje od Humbertove naracije iz razloga što ne postoji alternativna ili neutralna verzija događaja kakvu bi imali da je roman ispričan sveznajućim pripovjedačem. Lolita u romanu nema svoj glas te je zbog toga teško odrediti je li ona žrtva ili “ljubavnica”. Kao pripovjedač, Humbert ima apsolutnu slobodu vladanja nad time što i koliko toga će reći. S obzirom da je Humbert pripovjedač radnje u kojoj sudjeluje i koju komentira te u njoj upućuje na svoje postojanje, zaključuje se da je takav pripovjedač nepouzdan.

Također prema spomenutoj tipologiji Rimmon-Kenan, Humbert zadovoljava sva tri osnovna izvora pripovjedačeve nepouzdanosti. Humbertovo je znanje ograničeno njegovim kompliciranim mentalnim stanjem te upitnim sjećanjem. Ranije je već spomenuto kako je Humbert lik priče koju pripovijeda te pripovijeda o sebi samome pa je iz toga nesumnjiva njegova osobna upletenost, odnosno subjektivnost o svemu što govori. Kao posljednji izvor nepouzdanosti naveden je problematičan sustav vrijednosti koji je lako uočljiv jer je Humbert pedofil i ubojica.

O detaljnijoj će razradi elemenata pripovjedačeve nepouzdanosti biti riječ u nastavku rada.

5. (Ne)pouzdanost Humberta Humberta

U daljnjem će se dijelu rada detaljnije analizirati elementi Humbertove nepouzdanosti. Dokazi tome bit će analizirani kroz kategorije koje na to najjasnije upućuju. One su podijeljene u vidu Humbertovog sjećanja, mentalnog stanja, problematičnog sustava vrijednost te Humbertovog dodvoravanja čitateljima.

5.1. Humbertovo sjećanje

Jedan od aspekata s kojeg će se promatrati pripovjedačeva nepouzdanost jest njegovo sjećanje. Humbert sam priznaje kako se nekih stvari ne sjeća ili su mu sjećanja na neki događaj zamršena: *Počinju mi se brkati datumi* (Nabokov, 1998: 118). Pripovjedač koji priznaje zamagljeno i zamršeno sjećanje ne može biti vjerodostojan, pogotovo uzevši u obzir da je Humbert svoje memoare pisao s distance pa se pripovjedno i doživljajno *ja* razlikuju: *Sad se mnogo slabije sjećam crta njena lica nego što sam se sjećao prije nego sam upoznao Lolitu.* (Nabokov, 1998: 16). Prema navedenom može se zaključiti da je Humbertovo znanje ograničeno što je Rimmon-Kenan navela kao prvi izvor pripovjedačeve nepouzdanosti.

Jednom prilikom Humbert se hvali fotografskim pamćenjem, a u drugoj prilici to opovrgava: *[...] zahvaljujući ljubaznosti fotografskog pamćenja [...]* (Nabokov, 1998: 46), nasuprot *[...] nejasno mi izlazi pred oči onaj Park magnolija [...]* (Nabokov, 1998: 168).

Iako se ovdje govori o pripovjedačevom zamršenom sjećanju kao o dokazu njegove nepouzdanosti, u djelu se nailazi na detalje koji upućuju na suprotno.

Sljedeći primjeri idu u prilog njegovom dobrom sjećanju: *U osobitu živu sjećanju ostala mi je grimasa koju je činila dok je izgovarala “Uh” [...]* (Nabokov, 1998: 146), *Sjećam se kako sam jednom ponudio da im donesem*

hladne napitke... (Nabokov, 1998: 177), *Sjećam se popodnevene predstave u malom zagušljivom kinu...* (Nabokov, 1998: 185).

Samim time što pripovjedač u jednu ruku govori kako mu se brkaju datumi te su mu neka sjećanja nejasna, a u drugu svako malo životopisno spominje brojna sjećanja. Kako bi se razjasnilo i objasnilo navedeno, mora se uzeti u obzir ranije spomenuta Stanzelova misao kako pripovjedač može kroz pripovjedno *ja* prošlost ponovno oblikovati u svojoj mašti. Na taj se način nanovo kreiraju prošli događaji. Budući da je Humbert pripovjedač kod kojeg se pripovjedno *ja* i doživljajno *ja* razlikuje, da se zaključiti kako on sve svoje doživljaje o kojima pripovijeda ponovno proživljava. Zaključno s time, ni u koju njegovu tvrdnju o sjećanju ne može se pouzdati.

5.2. Humbertovo mentalno stanje

Ono što također ide u prilog pripovjedačevoj nepouzdanosti njegovo je mentalno stanje. Prilikom čitanja romana čitatelj dobiva Humbertovo priznanje o liječenju i boravku u sanatoriju: *Opasna duševna klonulost odvela me je na godinu i pol u sanatorij; zatim sam se vratio na posao, ali sam uskoro ponovo zanemogao.* (Nabokov, 1998: 38). To dovodi do zaključka kako je Humbert psihički nestabilna osoba. Uzrok njegove nestabilnosti bili su, ako je vjerovati Humbertu, melankolija i potištenost: *[...]da sam se uskoro nakon povratka u civilizaciju opet morao boriti s ludilom (ako se ovaj okrutni izraz može primijeniti na melankoliju i nepodnosivu potištenost).* (Nabokov, 1998: 40). Ali Humbert nadalje kaže kako je ozdravio iz razloga što je otkrio kako se zabavljati sa psihijatrima. Svjesno im je lagao i izmišljao snove te im nikada nije dopustio da ga izliječe jer im nije davao prave razloge njegove potištenosti:

Što sam konačno ozdravio, imam zahvaliti jednom svom otkriću dok sam se liječio u vrlo skupom sanatoriju. Otkrio sam neiscrpan izvor zabave u tjeranju šege s

psihijatrima; lukavo sam im odobravao, nikad im nisam pokazao da znam sve njihove profesionalne tajne, izmišljao sam zamršene snove [...], a da im nikad nisam dao ni najmanju priliku da se dosjete što zapravo muči njihova pacijenta (Nabokov, 1998: 40).

Humbert je, podmitivši medicinsku sestru u sanatoriju, saznao da su psihijatri zapisali da je „profesionalni homoseksualac“ i „apsolutno impotentan“ te priznaje kako je ta spoznaja na njega povoljno djelovala.

Zaključujemo da je uzrok Humbertovoj melankoliji i potištenosti zapravo njegova seksualna sklonost prema djevojčicama: *Moji će suci smatrati sve ovo samo za prenavljanje jednog luđaka koji, prostački rečeno, voli le fruit vert.* (Nabokov, 1998: 45-46). Humbert se svjesno poigrava sa psihijatrijama i bez obzira na boravak u sanatoriju, on ne želi otkriti pravi razlog začetaka svojih psihičkih problema. Dapače, iskorištava svoju inteligenciju da navede doktore na krivi trag kako ne bi bio „deklariran“ kao pedofil, već kao homoseksualac. Po ovome se vide moguće kontradikcije, Humbertovo potencijalno ludilo i inteligencija pa bi bilo poželjno razložiti moguće uzroke njegova stanja.

Humbert je, kao što je već spomenuto, bio liječen. Uzroci koji su ga uopće doveli do toga mogli bi biti sljedeći. Pretpostavi li se da je Humbert svoju seksualnu sklonost otkrio vrlo rano (po izlasku iz puberteta, npr.) i otada ju potiskivao, odnosno, ne upražnjavao ju, velika je mogućnost da je onda upravo to razlog njegovog psihičkog stanja: *Tijelo je dobro znalo za čim žudi, ali je razum odbijao svaku njegovu molbu. [...]To što su mi jedini predmeti ljubavne ustrepelosti bile Annabeline sestre [...], činilo mi se predznakom ludila.* (Nabokov 1998: 23).

Iz citata možemo iščitati potvrdu prethodno postavljene pretpostavke. Tako vidimo da je Humbert svjestan da je već sama njegova sklonost psihički problem i zakonom kažnjiv ako se upražnjava: *i deset godina robije ako joj samo pokažeš*

da je gledaš (Nabokov, 1998: 24). Odupirući se samome sebi godinama, Humbert je sve to sakupljao u sebi što je onda rezultiralo time da potraži stručnu pomoć. Iako se nalazio u sanatoriju, Humbert zbog srama i straha ne daje psihijatrima podatke o svojim sklonostima: *Čas su me obuzimali strah i stid [...] (Nabokov, 1998: 23)*. Humbert govori da su ga psihijatri s kojima se poigravao etiketirali kao homoseksualca te kako ga ta činjenica zadovoljava. Upravo to kazuje čitateljima prije nego li će opisati prvi susret s Lolitom. Bila to slučajnost ili ne, nakon toliko godina pridržavanja zakona, Humbert će uskoro pokleknuti i pokazati se pred čitateljima u drugačijem svijetlu nego što li se je dosada opisivao. Nakon kraćeg vremena koje je proveo u kući sa Charlottom i Dolores, Humbert izjavljuje: *Nikad nisam proživljavao ovakve muke. (Nabokov 1998: 50), Bilo mi je mučno od žudnje, odjeća mi je bila tijesna [...] (Nabokov, 1998: 52), Bojim se da ću ponovo doživjeti živčani slom ako ostanem u ovoj kući, neprestano izložen nepodnosivoj napasti, pokraj mog zlata [...] (Nabokov, 1998: 53)*.

Humbertovo spominjanje da gubi razum izraženije je na početku i pri kraju ispovijedi: *Odjednom mi sinu da sam poludio [...], Gubim razum [...]* (Nabokov, 1998: 274). Na početku je to u sklopu njegovih prvotnih liječenja, o kojima je prethodno bilo riječi, prije nego li je upoznao Lolitu. Pred kraj ispovijedi Humbert spominje još jedan odlazak u sanatorij. Ovaj put je to prouzročeno Lolitinim bijegom od njega: *U ono sam vrijeme samo naslućivao da gubim vezu sa stvarnošću. [...] proveo sam u sanatoriju blizu Quebeca gdje sam se i prije liječio [...]* (Nabokov, 1998: 276-277). Taj put u sanatoriju piše pjesmu o Dolores (Loliti) za koju sam pripovjedač kaže: *Pošto sam psihoanalizirao ovu pjesmu, zaključio sam da je ona zaista remek-djelo luđaka* (Nabokov, 1998: 279).

Humbert kao pripovjedač naočigled ništa ne skriva od čitatelja. Pokazuje svoje loše i dobre strane. Zadržavajući se na ovim lošim stranama, lako je uočljivo da ih ima mnogo. Humbert tako svoje nedostatke jasno izlaže čitateljima. Od spomenutih psihičkih bolesti uzrokovanih nastranim seksualnim apetitima i

boravaka u sanatoriju, preko samih seksualnih apetita do planiranog ubojstva zbog kojeg se ne kaje. Svaka od navedenih stavki bitna je u kontekstu poimanja pripovjedačeva mentalnog stanja. Budući da se sve ovo iznosi kako bi se ustanovilo pripovjedačevo mentalno stanje i samim time dokazala njegova nepouzdanost, u kontekstu se navedenoga mogu spomenuti ranije naveden izvori nepouzdanosti prema Rimmon-Kenan. Točnije, posljednji spomenuti izvor nepouzdanosti. Stoga će u nastavku rada biti riječi o Humbertovom problematičnom sustavu vrijednosti koji će se prikazati kroz prizmu seksualnih sklonosti i počinjenog ubojstva.

5.3. Humbertov problematičan sustav vrijednosti

Na samome početku romana pripovjedač Humbert razotkriva svoje sklonosti:

I zato nije nikakvo čudo što sam u Evropi, kad sam odrastao, vodio čudovišan dvostruk život. Održavao sam takozvane normalne odnose sa zemaljskim ženama [...], a u sebi sam sagorijevao u paklenkoj peći određene pohote što je u meni budila svaka nimfica koja bi prošla pored mene, a kojoj se ja, kao kukavica koja poštuje zakone, nisam usudio pristupiti. (Nabokov, 1998: 22).

Humbert navodi kako je njegov svijet bio podvojen pritom misleći na to kako su mu se seksualna ostvarenja i seksualne želje razlikovale. Naumio je oženiti se kako bi si pomogao: *ako ne da se oslobodim grešnih i opasnih želja, a ono bar da nekako mirno izlazim s njima na kraj* (Nabokov, 1998: 30). Za svoju suprugu odabrao je Valeriju, kćer jednog poljskog liječnika. Humbert pripovijeda kako ga Valerija privukla svojim ponašanjem. Njezino ponašanje opisuje kao oponašanje djevojčice, govori kako je *biti curica* zapravo bio njezin stil te da je on na to zagrizao. Ubrzo nakon vjenčanja sve je to izbljedilo, a nakon četiri godine braka su se i razveli. Liječenje u sanatoriju uslijedilo je nakon rastave, a

nakon tih liječenja Humbert spletom okolnosti upoznaje Lolitu zbog koje prestaje zatomljivati svoje nastrane seksualne apetite. Iako ih je do sada od svih skrivao te ih nije upražnjavao, nadalje će se u djelu vidjeti drugačiji Humbert nego što li je bio prije upoznavanja Lolite:

Do tada sam već bio gotovo izludio od nadraženosti ali sam bio i lukav kao luđak. [...], [...] krišom sam pojačao ono čarobno trenje koje je uklanjalo [...] fizički neodstranjivu, ali psihološki sasvim beznačajnu zapreku [...] postavljenu između težine dviju preplanulih nogu, što su mirovale na mom krilu, i skrivenog tumora moje neizrecive strasti (Nabokov, 1998: 66). Ukrao sam med orgazma a da nisam okaljao maloljetnicu. [...] Žudnja me za njom počela ponovo još jače mučiti. (Nabokov, 1998: 69).

Nakon navedenog, sve više izlazi na površinu Humbertova poljuljana moralnost. Pristaje na brak sa Charlotte samo zato jer mu to omogućuje blizinu Lolite: *Mogao bih je priviti uza se po tri puta na dan – svaki dan. Raspršile bi se sve moje brige. Potpuno bih ozdravio.* (Nabokov, 1998: 78). Humbert tako ovime priznaje da su zatomljivanje njegovih seksualnih želja ipak razlog njegovih odlazaka u sanatorij. Pad svojih moralnih vrijednosti Humbert još više dokazuje kada iznosi pred čitatelje ideju o davanju jakih tableta za spavanje i Charlotte i Loliti jer želi *uspavljivati dva živa stvora tako dobro da im nikakav zvuk i dodir neće poremetiti san* (Nabokov, 1998: 103).

Nadalje, spletom okolnosti Charlotte pogiba što je Humbertu idealno odgovaralo. Ovdje se može i spomenuti da je Humbert sam planirao ubiti Charlotte, ali je od toga nauma ipak odustao: *A da vidimo sad što se događa kad zlikovac pokuša izvršiti savršeno umorstvo.* (Nabokov, 1998: 93), *[...] znao sam da treba samo da malo zaostanem, da udahnem nešto više zraka, pa da je ščepam za gležanj i munjevito zaronim [...], Al, eto, ljudi božji, ja se nikako nisam mogao prisiliti da to uradim!* (Nabokov, 1998: 95).

Ovakav zamišljeni pokušaj ubojstva također upućuje na pripovjedačev problematičan sustav vrijednosti.

Nakon što Charlotte tragično pogiba, Humbert se dosjetio laži kojom će opravdati svoj odlazak s Lolitom bez da budi određene sumnje obiteljskih prijatelja. Laže kako je Lolita njegova biološka kći, plod afere koju su on i Charlotte imali prije nego li se ona udala. Tu laž on koristi tijekom cijelog putovanja, uvijek se predstavljajući kao njezin otac. Iz ovoga se također može iščitati Humbertov problematičan sustav vrijednosti jer je laganjem obmanjivao ostale likove.

Humbertov problematičan sustav vrijednosti dalje se očituje u njegovom odnosu s Lolitom. Čim su stigli u prvi hotel na njihovom putovanju, daje joj tabletu za spavanje: *Bio sam tvrdo naumio da i dalje čuvam njenu čednost [...]* (Nabokov, 1998: 135), *Ali tek što sam stupio u njenu toplu blizinu, njeno je ravnomjerno disanje zastalo [...]* (Nabokov, 1998: 141). Objasnjava kako tableta nije djelovala kako je on htio te kako se Lolita svako malo budila. Pripovjedač na više stranica opisuje njihovu prvu zajedničku noć, spominjući svoje suzdržavanje želeći na taj način prikazati svoju obzirnost: *Zadržavam se ovako dugo na trzajima i prikradanjima te davno minule noći zato što želim dokazati da nikad nisam bio niti sam mogao biti brutalna hulja* (Nabokov, 1998: 143). Pripovjedač nadalje govori kao da se povjerava govoreći kako je mislio da će proći još puno vremena prije nego li se usudi prići Loliti; *ali se ona do šest sati bila posve probudila, a već u šest i četvrt postala moja ljubavnica u punom smislu te riječi* (Nabokov, 1998: 144). Sam Humbert bio je poprilično zbunjen situacijom u kojoj se nalazio sada kada je napokon mogao osloboditi potiskivane ljubavne žudnje: *Čudnovišno i čudesno stapali su se u jednoj točki; tu bih granicu htio odrediti, ali slutim da mi to baš ne polazi za rukom.* (Nabokov, 1998: 147). Međutim situacija je bila daleko od idealne za Humberta. Lolita mu je prkosila kako i gdje god da je stigla. Plašio ju je pričama o sirotištu ne bi li je, i prije nego bi pomislila na to,

odvratio od toga da ga prijavi policiji. Humbertova žudnja za Lolitom s vremenom nije jenjavala, dapače, samo je rasla, a ona je to, kaže pripovjedač, počela iskorištavati. Pripovjedač objašnjava kako joj je s vremenom rastao džeparac, kako je dobivala sitne darove te kako je nije odbijao kada je htjela pogledati novi film. Dakako da je za sve navedeno Humbert imao uvjete: *Njen je tjedni džeparac, koji sam joj davao pod uvjetom da tri puta na dan izvršava svoje osnovne dužnosti [...] (Nabokov, 1998: 198).* S obzirom na ovakvo ponašanje, pripovjedač Humbert nedvojbeno ima problematičan sustav vrijednosti.

Sljedeće što upućuje na problematičan sustav vrijednosti, a samim time i na upitno mentalno zdravlje, je ubojstvo. Kroz rad je već spomenuta Humbertova nakana da ubije čovjeka s kojim je Lolita pobjegla od njega. Kroz tri godine je pokušavao pronaći Lolitu i otkriti njegov identitet, ali bezuspješno. Tek kad mu se Lolita pismom obrati za novčanu pomoć, Humbert je pronalazi. Susret s Lolitom Humbert iskoristi da sazna s kim je pobjegla. Kada Lolita po posljednji put odbije odlazak s njim, Humbertu ostaje jedino osveta na koju se već dugo sprema. Pronašavši Quiltija, Humbert ga hicima iz pištolja ubija: *Možda sam na dvije-tri sekunde izgubio vezu sa stvarnošću [...] htio bih istaknuti da sam odgovoran za svaku prolivenu kap njegove mjehuraste krvi [...] (Nabokov, 1998: 330).*

5.4. Humbertovo dodvoravanje čitatelju

U ovom dijelu rada bit će riječi o Humbertovom dodvoravanju čitatelju, odnosno pokušaju stjecanja njegovog povjerenja. Kada pripovjedač na očit način pokušava privući čitatelja na svoju stranu i steći njegovo povjerenje samo još više dovodi u pitanje svoju pouzdanost. Takav se zaključak može opravdati tezom ako se netko toliko trudi steći pouzdanje postoji vjerojatnost da će se time postići kontraefekt.

Humbert dodvoravanjem čitatelju zapravo njime manipulira što će u nastavku rada biti obrađeno kroz prizmu izravnog obraćanja te pokušaja dočaravanja objektivnog pripovjedača.

5.4.1. Obraćanje čitatelju i poroti

Kao što je već rečeno, pripovjedač svoje memoare piše sjedeći u zatvoru čekajući suđenje zbog ubojstva. Da je ubojica razotkriva na prvoj stranici svojih memoara: *Uvijek se možete pouzdati u ubojicu da će pisati kitnjastim stilom.* (Nabokov, 1998: 13). Tim priznanjem može čitatelja potaknuti da mu vjeruje jer se odmah deklarira kao ubojica, ali isto tako u toj rečenici priznaje kako će pisati *kitnjastim stilom* što bi se moglo objasniti kao slatkorječivost i podilaženje čitatelju. Nemalo se puta pripovjedač direktno obraća čitatelju, a nekada mu toliko podilazi nazivajući ga učenim i dragim te tražeći od njega dopuštenje da nešto kaže. Sve navedeno će biti vidljivo iz sljedećih primjera: *Čitalac je zacijelo zapazio...* (Nabokov, 1998: 21), *Dopustite mi da jecajući objavim...* (Nabokov, 1998: 48), *Ne bih umio objasniti svom učenom čitaocu...* (Nabokov, 1998: 55), *Želim da moji učeni čitaoci...* (Nabokov, 1998: 64), *Moj dragi čitalac...* (Nabokov, 1998: 181). Na ovaj način pripovjedač pokušava manipulirati čitateljem te ostvariti što prisniji odnos, a time i zadobiti povjerenje.

Obraćanje poroti manje je prisutno, ali im također pripovjedač u nekoliko navrata svojim obraćanjem podilazi. Pripovjedač se obraća poroti iz razloga što je tijekom pisanja pripovijesti imao nakanu upotrijebiti je na sudu: *Gospodo porotnici, milostiva gospodo i isto tako milostive gospođe!* (Nabokov, 1998: 96), *Milostive dame, osjetljive gospođe porotnice, ja joj čak nisam bio ni prvi ljubavnik!* (Nabokov, 1998: 147). Međutim na kraju pripovijesti kaže da je od toga nauma odustao te će samo neke dijelove možda iskoristiti: *Usred posla sam, ipak, uvidio da ne mogu iznijeti na vidjelo živu Lolitu.* (Nabokov, 1998: 335).

Pripovjedačevo dodvoravanje i slatkorječivost čitatelja lako mogu zavarati jer mu se obraća oslovljavajući ga, govori u ispovjednom i pokajničkom tonu pokušavajući time pridobiti njegove simpatije. Takvim se postupcima čitatelja može uvjeriti u pouzdanost. Međutim ako se na pripovjedačevo obraćanje čitatelju, a i poroti, gleda iz sfere književnog kritičara, jasno je da je riječ o pripovjedaču koji manipulira te mu se ne smije olako povjerovati.

5.4.2. Govorenje o sebi u trećem licu

Kroz rad je navedeno i dokazano kako je *Lolita* roman ispričan u prvom licu. Pripovjedač Humbert iz svoje perspektive čitateljima pripovijeda o svom životu. Cijelu pripovijest iznosi u prvome licu, ali nerijetko se tijekom pripovijedanja mogu uočiti rečenice u kojima Humbert o sebi piše u trećemu licu. Na samom početku romana kada pripovijeda o svome djetinjstvu kaže: *Annabel je bila, kao i autor, miješanog podrijetla [...]* (Nabokov, 1998: 16). Nadalje skoro cijeli jedan manji odlomak iznosi u trećem licu i to baš odlomak u kojemu govori o svojim seksualnim sklonostima: *Humbert Humbert se svojski trudio da bude dobar. Boga se trudio. Bio je neobično obziran [...] ne bi dirnuo u nevinost djeteta [...]. Ali, kako bi tom siromahu zalupalo srce kad bi usred skupine nevine djece opazio dječjeg zlođuha [...]. [...] Humbert je bio potpuno sposoban da ima snošaj s Evom, ali je čeznuo za Lilit.* (Nabokov, 1998: 24). Iako ima još mnoštvo primjera u kojima Humbert piše o sebi koristeći se trećim licem, iz navedenog citata može se zaključiti koji je mogući razlog takvoga pisanja. Tijekom ovog rada govorilo se o nepouzdanosti pripovjedača koji pišu u prvome licu te kako se pouzdanost takvih pripovjedača mora preispitati. Kako bi Humbert naveo čitatelje da mu što prije i što više vjeruju, često se koristi metodom govorenja o sebi u trećemu licu. Na taj se način čitatelju nakratko može učiniti da dio pripovijedanja iznosi objektivan pripovjedač kojemu se može lakše povjerovati. Međutim govorenje o sebi u trećem licu može biti i pokazatelj njegove psihičke

nestabilnosti. Ako se uzme u obzir ranije spomenuto upitno pripovjedačevo mentalno stanje, ovdje se može govoriti i o mogućim elementima disocijacije ličnosti.

Od ostalih primjera mogu se izdvojiti oni gdje Humbert sebe opisuje: *Francuske fraze, krupni ručni zglobovi dorsetskog seljaka, i plosnati prsti austrijskog krojača – eto vam Humberta Humberta!* (Nabokov, 1998: 298) te oni gdje si pridodaje razne epitete: *ozbiljni Humbert* (Nabokov, 1998: 50), *Da Humbert nije kukavica [...]. Humbert Hrabri bi joj bez ikakve opasnosti...* (Nabokov, 1998: 60), *[...] na što se Humbert Ponizni povukao...* (Nabokov, 1998: 61).

Humbertovo govorenje o sebi u trećemu licu može se shvatiti na dva načina. U prvome se slučaju pripovjedač tom metodom služi kako bi zadobio čitateljevo povjerenje navodeći ga da misli kako je objektivan. Upravo zbog toga što se pripovjedač trudi dokazati svoju pouzdanost navodnom objektivnošću, to se više može sumnjati u njegovu pouzdanost jer se time vidi njegovo manipuliranje čitateljima. Kod drugoga načina shvaćanja uzima se u obzir pripovjedačevo nestabilno mentalno stanje. Stoga se može zaključiti kako pripovjedač o sebi nerijetko govori u trećemu licu zbog elemenata disocijacije ličnosti. Oba načina tako upućuju na nepouzdanost pripovjedača, prvi pripovjedačevom namjerom manipuliranja, a drugi njegovom psihičkom nestabilnošću.

6. Zaključak

Suvremeni roman *Lolita* ima trostruku strukturu. Na početku stoji kratak predgovor koji čitatelja uvodi u djelo koje se potom dijeli na prvi i drugi dio. Pripovjedač predgovora je John Ray koji komentira djelo koje predstoji te iznosi subjektivan stav o njemu što dovodi do zaključka da je riječ o nepouzdanom pripovjedaču. Glavni je dio romana Humbertova ispovijest. On je ekstradijegetski-homodijegetski pripovjedač jer je lik svoje priče i priča o sebi. Pripovijedanje u prvome licu znak je nepouzdanosti, a tema ovoga rada bila je utvrditi Humbertovu nepouzdanost.

Pripovjedač svoje memoare piše s vremenske distance što dokazuje kako je sve o čemu pripovijeda dio prošlosti. Uzimajući u obzir Stanzelovu misao da pripovjedač kroz pripovjedno *ja* prošle događaje može ponovno oblikovati, zaključuje se kako je riječ o nepouzdanom sjećanju. Tome u prilog ide i pripovjedačevo priznanje kako su mu sjećanja na neke događaje zamršena. Ono što također dokazuje Humbertovu nepouzdanost jest njegovo mentalno stanje. Ono se ponajviše očituje u odlascima u sanatorij zbog duševne klonulosti, ali i kroz nerijetko govorenje o sebi u trećem licu što ukazuje na elemente disocijacije ličnosti. Pripovjedačev problematičan sustav vrijednosti, koji je u ovom slučaju također dokaz nepouzdanosti, jasno je vidljiv tijekom cijelog romana, a iskazan je u njegovim nastranim seksualnim sklonostima te ubojstvu počinjenom iz osvete. Međutim Humbert je kao pripovjedač slatkorječiv, čitatelju se izravno obraća i podilazi mu. Iz čega se zaključuje da Humbert čitateljem pokušava manipulirati i navesti ga da mu vjeruje.

Analizirajući razne aspekte koji upućuju na nepouzdanost, bez sumnje se može utvrditi kako je pripovjedač Humbert nepouzdan. Prema tipologiji koju je razradila Rimmon-Kenan nepouzdanost se utvrđuje pripovjedačevim ograničenim znanjem, osobnom upletenošću i problematičnim sustavom vrijednosti. Zaključno, Humbertovo ograničeno znanje iščitava se iz njegovog

nestabilnog mentalnog stanja, zamršenog sjećanja i pisanja s vremenskim odmakom. Osobna upletenost je jasno vidljiva pošto pripovjedač pripovijedanje iznosi u prvome licu, a govori o svome životu. Problematičan sustav vrijednosti, iako ne mora nužno, u ovom slučaju dokazuje nepouzdanost jer je u pitanju pripovjedač koji pokušava opravdati svoje protuzakonite seksualne radnje.

Sažetak

(Un)reliable narrator in Vladimir Nabokov's *Lolita*

Završni rad bavi se pripovjedačima u romanu *Lolita*. Ponajviše Humbertom Humbertom čija će se (ne)pouzdanost prikazati i dokazati kroz aspekte koji na to najviše upućuju. U vidu će Humbertovog sjećanja to biti potkrijepljeno njegovim zamagljenim uspomnama i činjenicom da pripovjedač pripovijest piše s vremenske distance. Liječenje i boravak u sanatoriju upućuju na pripovjedačevo nestabilno mentalno stanje, a samim su time i dokaz nepouzdanosti. Pripovjedačev problematičan sustav vrijednosti očituje se u njegovim seksualnim sklonostima te ubojstvom iz osвете. Na kraju će se kao dokaz nepouzdanosti obraditi dodvoravanje čitateljima čime Humbert zapravo njima manipulira.

Ključne riječi: *Lolita*, pripovjedač, nepouzdan pripovjedač, Humbert Humbert, mentalno stanje, problematičan sustav vrijednosti

Literatura

IZVOR

1. Nabokov, V.: *Lolita*, SysPrint d.o.o., Zagreb, 1998.

LITERATURA

1. Grdešić, M.: *Uvod u naratologiju*, Leykam international d.o.o., Zagreb, 2015.
2. Nabokov, V.: *O knjizi Lolita, Pogovor američkom izdanju iz 1958. godine.* U *Lolita*, SysPrint d.o.o., Zagreb, 1998., str. 336-343.
3. Peleš, G.: *Tumačenje romana*, Ar Tresor naklada, Zagreb, 1999.
4. Solar, M.: *Suvremena svjetska književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
5. Stanzel, F.: *Pripovjedni tekst u prvom i pripovjedni tekst u trećem licu.* U: Biti, V. (priredio): *Suvremena teorija pripovijedanja*, GLOBUS, Zagreb, 1992., str. 178-199.